

Χρήστος Π. Μπαλόγλου, *Οἱ Ἀρχαῖοι Ἕλληνες γιὰ τοὺς οἰκονομικοὺς κινδύνους καὶ τὴν κάλυψή τους*, Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, Γραφεῖο Οἰκονομικῶν Μελετῶν, Μελέτες: Ἄρ. 2, Ἀθήνα, 2004, σσ. 213.

Τὸ βιβλίο ἔχει ἀνάπτυγμα ἕξι κεφαλαίων. Στὸ πρῶτο κεφάλαιο «Ἡ ἀρχαία ἐλληνικὴ οἰκονομία: Οἰκονομία τοῦ Οἴκου ἢ οἰκιακὴ οἰκονομία» (σσ. 13-15), ὁ συγγραφέας προβαίνει σὲ ἀνάλυση τῶν ἀπόψεων ποὺ ἔχουν διατυπωθῆ ἀπὸ τὸν ΙΘ' αἰῶνα γιὰ τὸν βαθμὸ ἐξελιξέως τῆς οἰκονομίας τῆς Ἀρχαιότητος. Ὡς ἐπιπρόσθετο χαρακτηριστικὸ τῆς ἀθηναϊκῆς οἰκονομίας τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος προβάλλει τὴν προαγωγή τῆς ἐμπορικῆς πίστεως, τὴν ὁποία ὁ Δημοσθένης χαρακτηρίζει ὡς «ἀφορμὴ τῶν πασῶν ἐστὶ μεγίστη πρὸς χρηματισμόν» (Δ., *Παραγραφή ὑπὲρ Φορμίωνος* 44). Τὸ ναυτικὸ δάνειο, ἢ ὑπαρξὴ Ἐμπορίων, ἢ συγγραφὴ πραγματειῶν οἰκονομικοῦ καὶ δημοσιονομικοῦ περιεχομένου κατὰ τὸν Δ' π.Χ. αἰῶνα, ἀλλὰ καὶ θεσμῶν, ὅπως τοῦ ἐράνου, ποὺ ἐκφεύγουν ἀπὸ τὴν μελέτη τῆς οἰκονομίας τῆς ἀγορᾶς, ἀποτελοῦν ἰδιομορφία στὴν ἀρχαία οἰκονομία.

Στὸ δεύτερο κεφάλαιο «Ἡ ἔννοια τοῦ οἰκονομικοῦ κινδύνου καὶ ἡ ἀπουσία του ἀπὸ τὴν οἰκιακὴ οἰκονομία» (σσ. 37-71), ἐξετάζεται ὁ κίνδυνος στὶς ἐπὶ μέρους οἰκονομικὲς δραστηριότητες καὶ ἐπιχειρεῖται ἡ σύνδεσή του μὲ τὸν παράγοντα “τύχη”. Ὁ συγγραφέας, μετὰ ἀπὸ περιληπτικὴ παρουσίαση τοῦ ὅρου “οἰκονομία”, ἀποδεικνύει ὅτι ὁ οἰκονομικὸς κίνδυνος εἶναι χαρακτηριστικὸ ἐμφανιζόμενο μόνον στὸ ἐμπόριο καὶ στὴν ναυτιλία, ὅπου τὰ ἀναμενόμενα κέρδη εἶναι μεγαλύτερα. Τοῦτο ἐπιβεβαιώνει ἀρχικῶς ὁ Ἡσίοδος καὶ ἐμφανίζεται στὸν *Οἰκονομικὸ* τοῦ Ξενοφῶντος καὶ στὰ *Πολιτικά* τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅπου περιγράφονται ἐπενδυτικὲς δραστηριότητες περιορισμένου κινδύνου (σσ. 48-54). Ἀξία μνείας εἶναι ἡ ἐπισήμανση ὅτι ὁ στωϊκὸς Δίων ὁ Χρυσόστομος ἀποδέχεται τοὺς οἰκονομικοὺς κινδύνους στὴν καθημερινότητα καὶ προτρέπει τοὺς συναλλασσομένους νὰ ἀσφαλίζονται ἔναντι τῶν δυσχερειῶν ποὺ συνεπάγονται οἱ κίνδυνοι αὐτοί (σσ. 67-69).

Τὸ τρίτο κεφάλαιο «Ὁ οἰκονομικὸς κίνδυνος στὸ ἐμπόριο καὶ τὸ ναυτικὸ δάνειο» (σσ. 73-114) πραγματεύεται τὸν κίνδυνο στὸν παραγωγικὸ κλάδο τοῦ ἐμπορίου καὶ τοὺς τρόπους ἀντιμετωπίσεώς του. Ἡ ἀσφάλιση τοῦ ἐμπορίου μὲ τὴν θέσπιση τοῦ θεσμοῦ τοῦ ναυτικοῦ δανείου ἀποτελεῖ συνεισφορὰ τῶν Ἑλλήνων, ἀν καὶ

ή κάλυψη ποικίλων κινδύνων κατά τις μεταφορές άπησχόλησε πλείστους λαούς τής Ανατολικής Μεσογείου (σσ. 74-77). Κατά την ανάλυση τών ειδών τών συναλλαγών στην Αρχαιότητα, ό συγγραφέας υίοθετεί την άριστοτέλεια διάκριση, ύποδεικνύοντας ότι ή όβολοστατική, έμπορία και μισθαρνία ύπάγονται στην "μεταβλητική χρηματιστική". Περαιτέρω, εκ τών τριών ειδών τής έμπορίας - ναυκληρία, φορτηγία, παράστασις - όδηγείται ό συγγραφέας στο συμπέρασμα ότι ή ναυκληρία και ή φορτηγία ύπέχουν μεγαλύτερους κινδύνους και προσπορίζουν περισσότερα κέρδη συγκριτικώς με την παράσταση (σσ. 89-90). Άκολούθως ό συγγραφέας προβαίνει σε αναλυτική και διεξοδική περιγραφή τοϋ θεσμοϋ τοϋ ναυτικοϋ δανείου, τό όποιο συνωμολογείτο μεν μεταξϋ τοϋ εμπόρου και τοϋ ναυκλήρου άφ' ένός και τοϋ κεφαλαιούχου άφ' έτέρου, άφοροϋσε δέ στην μίσθωση ένός πλοίου, τοϋ φορτίου ή και τών δύο (σσ. 92-102). Τό ναυτικό δάνειο, τό όποιο στηριζόταν στην άρχή τής μεταθέσεως τοϋ κινδύνου ύπηρεξε άναμφιβόλως καινοτομία στην οίκονομική ζωή τών Άθηνών τοϋ 4ου π.Χ. αιώνας, άν και, όπως έπισημαίνεται (σ. 98), μαρτυρείται ή σύναψη ναυτικών δανείων και κατά τόν Ε' π.Χ. αιώνα. Έν συνεχεία αναλύονται περιπτώσεις συνάψεως ναυτικών δανείων εκ τών δικανικών λόγων τοϋ Δημοσθένους (σσ.102-114).

Η άξιοποίηση τών μεταλλείων τοϋ Λαυρίου για την άνάκαμψη τής άθηναϊκής οίκονομίας μετά τόν Β' Συμμαχικό Πόλεμο άποτελεί τό κεντρικό θέμα τοϋ έργου *Πόροι ή Περὶ προσόδων* τοϋ Ξενοφώντος. Η άξιοποίησή των συνδέεται με τόν έπιχειρηματικό κίνδυνο, όπως άναγνωρίζει ό συγγραφεϋς στο τέταρτο κεφάλαιο ύπό τόν τίτλο «Ο κίνδυνος στο δημοσιονομικό πρόγραμμα τοϋ Ξενοφώντος» (σσ. 115-139). Με βάση την διάκριση τών μεταλλείων σε "εργάσιμα", "άνασάξιμα" και "καινοτομίες" (σσ. 130-133), ό Ξενοφών άνεγνώρισε την σημασία τών "καινοτομιών", εκείνων δηλαδή τών μεταλλείων που δέν έχουν άκόμη άνορυχθῆ και ό έπιχειρηματικός κίνδυνος άπό την εκμετάλλευσή τους είναι φυσικά μεγαλύτερος.

Στό πέμπτο κεφάλαιο, τό "άσφαλιστήριο συμβόλαιο" τοϋ Μεγάλου Άλεξάνδρου (σσ. 141-161), άναδεικνύεται ή οίκονομική διάσταση τής εκστρατείας τοϋ Μεγάλου Άλεξάνδρου, βασιζόμενη σε δύο λόγους του, στον Ύφασι ποταμό και στην Ξπιδα. Έκ τοϋ λόγου στην Ξπιδα, στον όποιον έμφανίζεται ή σχέση κινδύ-

νου-οφέλους, δὲν φαίνεται νὰ ὑποθάλπεται ὁποιαδήποτε ἀσφαλιστική σύμβαση, διότι ἀφ' ἑνὸς δὲν ὑπάρχει ἀσφάλιστρο καὶ ἀφ' ἑτέρου δὲν προσδιορίζονται ὁ καλυπτόμενος κίνδυνος, οἱ δικαιούχοι καὶ τὸ ἀσφαλιστικὸ ποσόν.

Τὸ ἕκτο κεφάλαιο "Ἡ ἀσφαλιστικὴ ἐπιχείρηση κατὰ τοὺς Ἑλληνιστικοὺς Χρόνους" (σσ. 163-174) ἀναφέρεται στὴν οἰκονομικὴ πολιτικὴ τοῦ Ἀντιμένους τοῦ Ροδίου, ἀξιωματοῦχου τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὁ ὁποῖος, μέσω τῶν μαρτυριῶν ποὺ παρέχει ὁ ἀνώνυμος περιπατητικὸς συγγραφέας τῶν *Οἰκονομικῶν*, ἱδρυσε ἀσφαλιστικὴ ἐπιχείρηση μὲ φορέα τὸ κράτος γιὰ τὴν ἀσφάλιση δούλων.

Στὸ βιβλίον ὑπάρχει κατάλογος βραχυγραφῶν (σσ. 175-180), ἐκτενὴς βιβλιογραφία ἑλληνικῶν (σσ. 181-187) καὶ ξένων ἔργων (σσ. 187-204) καὶ Εὐρετήρια Ἀρχαίων Συγγραφέων, Ἑλλήνων Συγγραφέων καὶ Ξένων Συγγραφέων, ποὺ καθιστοῦν τὴν ἔκδοσιν περισσότερο εὐχρηστὴ. Ὁ συγγραφέας παραδίδει, ἔτσι, ἓνα ἔργο ποὺ ἀποτελεῖ συμβολὴν τόσο στὴν ἀρχαιογνωστικὴ ἐπιστῆμη ὅσο καὶ στὴν οἰκονομικὴ.

Γεώργιος ΑΡΑΜΠΑΤΖΗΣ